

מבוא:
סחר בבני אדם – עבר, הווה, עתיד

מאז ראשית שנות ה-2000 זכתה תופעת הסחר בבני אדם לתשומת לב גוברת בעולם ובישראל. בסוף שנת 2000 אומצו, בפער של שבועות ספורים זה מזה, פרוטוקול האו"ם למניעה, לדיכוי ולהענשה על סחר בבני אדם (להלן: פרוטוקול הסחר),¹ וחוק אמריקני להגנה על קורבנות סחר (Trafficking Victims Protection Act),² שמכוחו נכרכה קבלת סיוע כלכלי מארה"ב בקיום "סטנדרטים מינימליים" במאבק בסחר בבני אדם בידי המדינה מקבלת הסיוע. בעוד שקודם למסמכים אלה התמקדה ההגדרה המשפטית לסחר בבני אדם בעיקר במעבר גבול בכפייה של נשים ונערות לצורך ניצול בזנות, הרי שבפרוטוקול הסחר, ומאז, אומצה הגדרה רחבה של תופעת הסחר בבני אדם והיא כוללת הן גברים והן נשים, בין אם חצו גבול ובין אם חוו פגיעה בתוך מדינותיהם, המצויים במצבים שונים של ניצול. על פי הגדרת הפרוטוקול, מצבי ניצול אלו כוללים, לצד זנות וצורות אחרות של ניצול מיני, גם עבודה או שירותים בכפייה, שעבוד או פרקטיקות דומות לעבדות והוצאת איברים. בעקבות הגדרה רחבה זו נהוג לחשוב על סחר בבני אדם לא כעל תופעה אחת אלא כעל "אגד" הפרות של זכויות עובדים וזכויות אדם (שבליבו עומדת הגבלת חירות).³ אף שכל אחת מההפרות כשלעצמה אינה מהווה בהכרח סחר, המכלול ושילוב ההפרות הוא שעשוי להוביל לזיהוי המצב ככזה

* הילה שמיר היא פרופסורית חברה בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב וחוקרת ראשית בקבוצת המחקר TraffLab – גישת עבודה לסחר בבני אדם (ERC). חני בן ישראל היא עורכת דין ותלמידת מחקר לתואר שלישי, מרכז צבי מיתר ללימודי משפט מתקדמים ופרויקט המחקר TraffLab – גישת עבודה לסחר בבני אדם (ERC), הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת תל אביב.

מעין נייזנה היא עמיתת פוסט-דוקטורט ב־Bonavero Institute of Human Rights, הפקולטה למשפטים, אוניברסיטת אוקספורד, וכן עמיתת מחקר ב־Modern Slavery Policy and Evidence Centre.

1 פרוטוקול למניעה, לדיכוי ולהענשה על סחר בבני אדם, בעיקר נשים וילדים, המשלים את אמנת האומות המאוחדות נגד פשע מאורגן חוצה גבולות, כ"א 56 (1529) 1 (נפתחה לחתימה ב־2000).

2 Victims of Trafficking and Violence Protection Act of 2000, Pub. L. No. 106–386, 114 Stat. 1464 (2000).

3 השימוש במונח "אגד הפרות" שואל מן ההתייחסות המשפטית לזכות הבעלות הקניינית כאל זכות שמייצגת "אגד" של זכויות (bundle of rights). לדיון בזכות הקניין כאגד של זכויות ראו גם חנוך דגן "פרשנות בדיני קניין, הבית המשותף ובעיית הפעולה המשותפת" עיוני משפט כ 45, 51–54 (1996).

העולה כדי סחר בבני אדם.⁴ כוחם המשותף של שני המסמכים, שנכנסו לתוקף לפני כשני עשורים, יחד עם מספר רב של כלים אזוריים ומדינתיים שהתווספו בעקבותיהם וברמותם, שינו את הדרך שבה העולם מתמודד עם סחר בבני אדם.⁵

כיום, למעלה מעשרים שנה לאחר כניסתם לתוקף של אמצעים אלו, תופעות נרחבות של סחר בבני אדם אותרו במגוון הקשרים ובמדינות שונות. סקטורים מסוימים של שוק העבודה, כגון בניין, חקלאות, משק בית וטיפול, וכן תעשיית המין, הם רק חלק מן הסקטורים המזוהים במיוחד כמועדים לניצול חריף העלול להגיע כדי סחר בבני אדם.⁶ בנוסף, אף שסחר בבני אדם אינו תופעה המוגבלת למהגרים, מהגרים ("חוקיים" ו"לא חוקיים") נמנים עם הקבוצות הפגיעות ביותר לניצול חריף ולסחר בבני אדם.⁷

לצד מופעים של ניצול חריף של מהגרים מן הדרום הגלובלי, ישנה מודעות הולכת וגוברת לניצול חריף של עובדים בשרשראות ייצור (supply chains) שראשן נמצא בצפון הגלובלי ותחתיתן בדרום הגלובלי. בתחתית שרשראות הייצור והאספקה ישנן תופעות חמורות של סחר בבני אדם, למשל בתחומי הייצור של מוצרי הלבשה, הנעלה, אלקטרוניקה, צעצועים, מזון, קוסמטיקה ועוד.⁸ אך למרות היקף ההקשרים ומגוונם והצורות הרבות שהסחר בבני אדם לובש, על פי רוב תשומת הלב ומאמצי האכיפה בעולם וכישראל ממשיכים להתמקד

- 4 ראו Int'l Lab. Org. [ILO], *The Cost of Coercion: Global Report Under the Follow-Up to the ILO Declaration on Fundamental Principles and Rights at Work*, at 13 (May 12, 2009), <https://bit.ly/41mHdmn>.
- 5 לניתוח של ההשפעות בשדה הבינלאומי על המדיניות בנוגע לסחר בבני אדם בישראל, ראו Daphna Hacker, *Strategic Compliance in the Shadow of Transnational Anti-Trafficking Law*, 28 HARV. HUM. RTS. J. 11 (2015).
- 6 בבני אדם לאור התפקיד של ארה"ב כשחקן עוצמתי בזירה הבינלאומית, ראו ASIF EFRAT, GOVERNING GUNS, PREVENTING PLUNDER: INTERNATIONAL COOPERATION AGAINST ILLICIT TRADE, 178-195 (2012).
- 7 מגזרים נוספים שמועדים לסחר בבני אדם הם דיג, תעשיית הטקסטיל, רוכלות רחוב וכרייה. ראו U.N. OFF. ON DRUGS & CRIME, *GLOBAL REPORT ON TRAFFICKING IN PERSONS 2020*, at 10-11, U.N. Sales No. E.20.IV.3 (2021) (להלן: דו"ח משרד האו"ם לסמים ולפשעה).
- 8 Int'l Lab. Org. [ILO], et al., *Global Estimates of Modern Slavery: Forced Labour and Forced Marriage*, at 36 (2022), <https://bit.ly/3ZfzbbH>.
- 8 GENEVIEVE LeBARON ET AL., *CONFRONTING ROOT CAUSES: FORCED LABOUR IN GLOBAL SUPPLY CHAINS* (2018) <https://bit.ly/3SmWrUv>; GENEVIEVE LeBARON, *COMBATTING MODERN SLAVERY: WHY LABOUR GOVERNANCE IS FAILING AND WHAT WE CAN DO ABOUT IT* 38-40, 57-61 (2020). יש להוסיף שגם אם תופעה זו מכה לעיתים קרובות בדרום הגלובלי, הכשל הרגולטורי שמאפשר לה להתקיים לעיתים מאפשר לשרשראות ייצור שכאלו לנצל עובדים בצורה חמורה גם במדינות בצפון הגלובלי; ראו למשל Rutvica Andrijasevic & Tonia Novitz, *Supply Chains and Unfree Labor: Regulatory Failure in the Case of Samsung Electronics in Slovakia*, 6 J. HUM. TRAFFICKING 195 (2020).

במעבר הגבול של נשים ושל נערות לשם ניצולן בתעשיית המין. אכן, לעיתים המונח "סחר בכני אדם" עדיין מובן כשם נרדף לזנות.⁹

כמדויגות רבות אחרות, אף ישראל הזדרזה, בלחץ אמריקני, להפלייל את הסחר בכני אדם בראשית שנות האלפיים.¹⁰ ההגדרה הראשונה שנקבעה בחוק העונשין לסחר בכני אדם בשנת 2000 הייתה מצומצמת במידה רבה מההגדרה שנקבעה בפרוטוקול הסחר. היא התמקדה בסחר לעיסוק בזנות בלבד, והגדירה סחר כמכירה או קנייה של אדם. על בסיסה של הגדרה זו, שעמדה בתוקפה עד לשנת 2006, נדונו מרבית מקרי הסחר בכני אדם שהגיעו עד היום לבתי המשפט.

בשנת 2006 תוקנה ההגדרה שבחוק העונשין הישראלי באופן משמעותי, במסגרת שורה של תיקוני חקיקה שנוגעים לסחר בכני אדם,¹¹ שקודמו בידי יחידת תיאום המאבק בסחר בכני אדם במשרד המשפטים; יחידה שהוקמה על פי החלטת ממשלה והפכה להיות אחד הגורמים החשובים בעיצובו של סדר היום בישראל הנוגע למאבק בסחר בכני אדם. עם השינויים הבולטים שהתחוללו במסגרת תיקוני החקיקה מ-2006 נמנים תיקון ההגדרה של עבירת הסחר בכני אדם בכמה היבטים מרכזיים; קביעת עבירה חדשה בדבר "החזקה בתנאי עבדות" והחמרה ניכרת של הענישה בעבירות שכיחות בעולם הסחר כמו עבודת כפייה, עיכוב דרכון ועושה. לצד התמורה הקונספטואלית בהגדרת העבירה והחידוש שבקביעת עבירת העבדות, במסגרת תיקוני החקיקה הורחבו גם היבטים של הגנה על קורבנות סחר, בהם הקמתה של קרן חילוט שנועדה לייעד קנסות ורכוש מחולט מעבירות סחר לתכליות של טיפול בקורבנות, וקביעת זכאות לסיוע משפטי לנפגעי סחר בכני אדם בהליכים אזרחיים הקשורים בעבירת הסחר ובהליכים לפי חוק הכניסה לישראל. תיקונים אלו, לצד אמצעים נוספים שנקטו במקביל להם, הרחיבו את מערך הסיוע המוגבל שהיה קיים נכון לאותה עת, ושהתמקד בעיקר בנשים נפגעות סחר לזנות. בעקבות מהלכים אלה ונוספים עברה ישראל בהדרגה מדירוג נמוך בדו"ח השנתי של מחלקת המדינה האמריקנית בנושא סחר בכני אדם לדירוג הגבוה ביותר ובו הייתה מצויה בציפיות מאז שנת 2012 ועד שנת

9 ראו Dina Francesca Haynes, *(Not) Found Chained to a Bed in a Brothel: Conceptual, Legal, and Procedural Failures to Fulfill the Promise of the Trafficking Victims Protection Act*, 21 GEO. IMMIGR. L.J. 337, 340 (2007); Janie A. Chuang, *Preventing Trafficking Through New Global Governance over Labor Migration*, 36 GA. ST. U. L. REV. 1027 (2020). יצוין שגם בישראל ניתן למצוא עדות למגמה שמוזהה "סחר בכני אדם" עם "זנות", בכך שהעמותה שמקדמת בישראל את מיגור תופעת הזנות ואת הפללת לקוחות הזנות נקראת "המטה למאבק בסחר בנשים ובזנות" והיא משתמשת לעיתים קרובות בטרמינולוגיה שמתארת סחר בכני אדם על מנת לתאר זנות; ראו למשל המטה למאבק בסחר בנשים ובזנות זנות – תמונת מצב 2019 <https://bit.ly/3xNR7QE>. ראו גם Hila Shamir, *Anti-Trafficking in Israel: Neo-Abolitionist Feminists, Markets, Borders, and the State*, in GOVERNANCE FEMINISM: AN INTRODUCTION 149 (Janet Haley, Prabha Kotiswaran, Rachel Rebouché & Hila Shamir eds., 2018).

10 חוק העונשין (תיקון מס' 56), התש"ס-2000, ס"ח 226.

11 חוק איסור סחר בכני אדם (תיקוני חקיקה), התשס"ו-2006, ס"ח 2.

2020.¹² בשני הדו"חות האחרונים של מחלקת המדינה האמריקנית מהשנים 2021 ו-2022, שקדמו ליציאת כרך זה, הורדה ישראל לדרגה השנייה כמדינה שאינה עומדת באופן מלא בסטנדרטים המינימליים למאבק בסחר בבני אדם.¹³

בעוד שהממשלה טיפלה בעבירת הסחר בבני אדם לעיסוק בזנות באופן אינטנסיבי, בעיקר בעשור הראשון לאחר הפללת התופעה בישראל, הקמתה של מסגרת נורמטיבית נרחבת כתשתית למאבק בסחר בבני אדם ובהחזקה בתנאי עבדות ב-2006 לא הובילה לתגובה מוסדית דומה בנוגע לסוגים אחרים של ניצול. ב-17 השנים שחלפו מאז התקבל חוק איסור סחר בבני אדם נעשה בו שימוש מועט מאוד בישראל בנוגע לניצול חמור בשוק העבודה ולהחזקה בתנאי עבדות מחוץ לתעשיית המין, ומספר נפגעי העבירה שזוהו (מחוץ לתעשיית המין) נמוך. מבין שתי ההרשעות הבודדות שהתקבלו בשנים אלו בעבירת ההחזקה בתנאי עבדות, רק אחת עוסקת בהעסקת מהגרת עבודה (במשק בית), וניתנה בשנת 2012. ההרשעה השנייה, העוסקת בהחזקה בתנאי עבדות בהקשר של כת, ניתנה בשנת 2013 ואושרה בבית המשפט העליון בשנת 2018.¹⁴ הרשעות בעבירה של עבדות כפייה אין כלל, ולגבי עבירת העושה, בשמונה השנים האחרונות ישנן הרשעות בודדות בלבד.¹⁵ ככלל, התלונות על החזקה בתנאי עבדות בענפים שמחוץ לתעשיית המין – ובעיקר בענפי הבניין, החקלאות והסיעוד – לא הבשילו לכתבי אישום שהסתיימו בהרשעות, אף על פי שנפגעים שהועסקו בענפים אלה זוהו והועברו למקלטים לנפגעי סחר בבני אדם.

למרות היעדר האכיפה בנוגע לסחר למטרות עבודה, כן ננקטו בישראל צעדים כמענה לגורמים מבניים היוצרים תשתית נוחה להתפתחות סחר בבני אדם. בעקבות החלטת בג"ץ על ביטול הסדר הכבילה של מהגרי עבודה למעסיקהם – הסדר שמכוחו נכרכה חוקיות השהייה בישראל בעבודה עבור מעסיק מסוים – ביצעה המדינה רפורמה בתחומי ההעסקה של מהגרי עבודה באופן שאינו כובל אותם למעסיק אחד.¹⁶ כמו כן, בהמשך להליכים שתחילתם בעתירה של ארגוני חברה אזרחית לבג"ץ,¹⁷ הכירה המדינה בכך שגביית תשלומים גבוהים ממהגרי עבודה בידי מתווכים בתמורה להסדרת רישיון העבודה בישראל מובילה לצבירת

12 העלאת הדירוג של ישראל לרמה השנייה, ראו U.S. Dep't of State, Trafficking in Persons Report 63 (2002); העלאת הדירוג של ישראל לרמה הראשונה, ראו U.S. Dep't of State, Trafficking in Persons Report 194 (2012).

13 הורדת הדירוג של ישראל לרמה השנייה ראו U.S. Dep't of State, Trafficking in Persons Report 306 (2021).

14 הילה שמיר ומעין נייזנה "מבוא" תכנית אלטרנטיבית למאבק בסחר בבני אדם: מודל מוצע לפי גישת העבודה לסחר 4, 15-16 (הילה שמיר ומעין נייזנה עורכות 2020).

15 שם, בעמ' 16.

16 בג"ץ 4542/02 קו לעובד נ' ממשלת ישראל, פ"ד סא(1) 346 (2006). וכן חני בן ישראל "אתגר ההגירה של משפט העבודה" משפט, חברה ותרבות ו: סחר בבני אדם 177 (הילה שמיר, חני בן ישראל ומעין נייזנה עורכות 2023); מעין נייזנה "יסודות ההסכמה והכפייה בעבירות הסחר והעבדות בישראל" משפט, חברה ותרבות ו: סחר בבני אדם 57 (הילה שמיר, חני בן ישראל ומעין נייזנה עורכות 2023). ראו גם מעין נייזנה "כבילה" תכנית אלטרנטיבית למאבק בסחר בבני אדם: מודל מוצע לפי גישת העבודה לסחר 29 (הילה שמיר ומעין נייזנה עורכות 2020).

17 בג"ץ 2405/06 קו לעובד נ' מנהל יחידת הסמך לעובדים זרים (נבו 17.12.2018).

חוב והופכת עובדים לפגיעים. בעשור האחרון חתמה ממשלת ישראל על הסכמים בילטרליים עם מדינות מוצא של מהגרים, הסכמים המובילים לירידה ברמי התיווך שהמהגרים משלמים ובחוב המוביל לתלות במעסיק הישראלי.¹⁸ על אף התפתחויות חיוביות אלה, ניתן לראות גם פחות זוחל באפקטיביות של שני מהלכים עיקריים אלה, באמצעות כרסום בהם ועקיפתם.¹⁹ חלק מהמאמרים בכרך זה מבארים, מנתחים ומבקרים התפתחויות אלה.

מאבק בסחר בבני אדם מערב שאלות של מגבלות על הגירה, רגולציה והפללה של תעשיית המין, יצירת מערך בירוקרטי מדינתי לאכיפה ולמניעה של סחר בבני אדם וכן לזיהוי נפגעי סחר וסיוע להם, אכיפה פלילית בנוגע לניצול חמור בשוק העבודה, אסדרת תעשיית ההגירה וגורמי תיווך, התערבות ביחסי הכוחות בין מעסיקים ועובדים, ניצול עובדים בשרשראות ייצור ואספקה גלובליות ואחריותם של תאגידים בינלאומיים להפרות חמורות של זכויות עבודה וזכויות אדם, אחריות המדינה לעבירות מחוץ לגבולותיה שמשליכות על הנעשה בשטחה, מקומם של עובדים פגיעים כקורבנות וכסוכני שינוי, התארגנות עובדים בסקטורים הפגיעים ביותר, ושאלות על אודות מדיניות כלכלית והסדר הכלכלי הגלובלי. ככזה, הוא מעורר מחלוקות פוליטיות, משפטיות וחברתיות עמוקות. אין זה מפתיע, אפוא, שלצד הקונצנזוס הבינלאומי הנרחב שהתגבש סביב המאבק בסחר בבני אדם (ככסיוויו, למשל, בשיעור ההצטרפות הגבוה לפרוטוקול האו"ם ובהפללה הנרחבת של סחר בבני אדם בחוקיהן של מדינות רבות),²⁰ מאבק זה מפרנס גם מחלוקות מרות, בתוך התנועה הפמיניסטית ומחוצה לה.

כתיבה מחקרית בדיסציפלינות שונות הצביעה על האופן שבו המסגרת הקונספטואלית של "סחר בבני אדם", הממשיגה סחר בבני אדם כעבירה פלילית חמורה ויוצאת דופן שהאחריות לה מונחת לפתחם של עבריינים וארגוני פשיעה, מתעלמת מהאופן שבו התופעה מתאפשרת לכתחילה, ולאחר מכן מועצמת, בעטיים של גורמים מבניים ובחירות מדיניות מעשה ידיהן של מדינות.²¹ בעובדה זו, נטען, יש כדי להסביר את ההירתמות יוצאת הדופן – ולדעת

18 ראו מאמרם של אבינעם כהן ויהל קורלנדר "ענף החקלאות כאתר של סחר בבני אדם למטרות עבדות ועבודה כפייה: בין גיוס מהגרים לזכויות עובדים" משפט, חברה ותרבות ו: סחר בבני אדם 239 (הילה שמיר, חני בן ישראל ומעין נייזנה עורכות 2023).

19 מיכל תג'ר ואלעד כהנא בתחבולות תעשה לך עבדים: חתירתה של מדינת ישראל תחת מאמציה שלה למניעת עבדות וסחר בבני אדם (קו לעובד 2022).

20 על פי דו"ח משרד האו"ם לסמים ולפשיעה, עד לשנת 2020 חוקקו 169 מדינות חוקים נגד סחר בבני אדם. דו"ח משרד האו"ם לסמים ולפשיעה, לעיל ה"ש 6, בעמ' 61.

21 הכתיבה הביקורתית בתחום זה רבה, וקצרה היריעה מלסקור את כולה. נציין רק כמה דוגמאות בולטות לכתיבה זו. ראו REVISITING THE LAW AND GOVERNANCE OF TRAFFICKING, FORCED LABOR AND MODERN SLAVERY (Prabha Kotiswaran ed., 2017); PALERMO PROTOCOL 20TH ANNIVERSARY SPECIAL: WHAT IS EXPLOITATION? (Neil Howard, Joel Quirk & Cameron ;Thibos eds., 2021) <https://bit.ly/41fzarD>

Janie A. Chuang, *Exploitation Creep and the Unmaking of Human Trafficking Law*, 108 AM. J. INT'L L. 609 (2014); Judy Fudge, *Modern Slavery, Unfree Labour and the Labour Market: The Social Dynamics of Legal Characterization*, 27 SOC. & LEGAL STUD. 414 (2018); Elizabeth Bernsein, *The Sexual Politics of the "New Abolitionism"*,

אחדים, הריקה – של ממשלות ותאגידים למאבק בסחר בבני אדם וב"עבודות מודרנית".²² גישת העבודה לסחר בבני אדם, שאותה ניסחה הילה שמיר, מדגישה אף היא היבטים מבניים המובילים לכפייה ולניצול בשוקי עבודה, ומצביעה על קוצר ידה של מה שהיא מכנה גישת זכויות האדם לסחר בבני אדם ועל הצורך הרחוף בשינוי פרדיגמטי – הן בהבנה של התופעה והן בגיבוש המענים לה.²³ כותבות אחרות הצביעו על הפגיעות שמסכים הכלים הסטנדרטיים של המאבק בסחר בבני אדם (הפללה, שיקום, הידוק גבולות) לקורבנות שעבורם, כביכול, כלים אלו נועדו.²⁴ מן העבר השני, יש מי שמתריעות גם מפני הרחבת יתר של הקטגוריה בדבר סחר בבני אדם – ומפני תליית תקווה מופרזת באמצעים שגובשו במטרה להתמודד עימה. במאמר דעה קצר שכתבה בנדנה פטניאק, שעומדת בראש אחד מארגוני המאבק בסחר בבני אדם הבולטים במישור הבינלאומי, ה־Global Alliance Against Traffic in Women, היא דנה בשאלה האם בכוחם של הכלים הקיימים למאבק בסחר בבני אדם להביא למיגור התופעה, שאלה שעליה היא משיבה בשלילה נחרצת. פטניאק מבהירה כי "כלי המאבק בסחר בבני אדם לא עוצבו להתמודדות עם ניצול רחב היקף כמו זה שאנו רואים כיום. הכלים שבידינו יהיו אפקטיביים יותר אם נכיר בכוחם ובמגבלותיהם".²⁵ הכרה בכוחם של הכלים

- 18 DIFFERENCES, no. 3, 2007, at 128; Prabha Kotiswaran, *Trafficking: A Development Approach*, 72 CURRENT LEGAL PROBS. 375 (2019); Dina Francesca Haynes, *Exploitation Nation: The Thin and Grey Legal Lines between Trafficked Persons and Abused Migrant Laborers*, 23 NOTRE DAME J.L. ETHICS & PUB. POL'Y 1 (2009); Philipa Webb & Rosana Garcianidia, *State Responsibility for Modern Slavery: Uncovering and Bridging the Gap*, 68 INT'L & COMPAR. L.Q. 539 (2019).
- Joel Quirk, *Are We Better Off on the Inside? Modern Slavery and Human Trafficking as Platforms for Political Mobilization*, OPEN DEMOCRACY (Nov 15, 2020) <https://bit.ly/4110Uek> 22
- "הילה שמיר" גישת עבודה לסחר בבני אדם: 20 שנה למאבק הבינלאומי בסחר בבני אדם" עיוני משפט **מר 377** (2021); Hila Shamir, *A Labor Paradigm for Human Trafficking*, 60 UCLA L. REV. 76 (2012) 23
- ראו למשל – Mike Dottridge, *Introduction*, in COLLATERAL DAMAGE: THE IMPACT OF ANTI-TRAFFICKING MEASURES ON HUMAN RIGHTS AROUND THE WORLD 1, 17 (2007); IT'S TIME TO GET OFF THE FENCE ON SEX WORKERS' RIGHTS (Joel Quirk, Emily Kenway & Cameron Thibos eds., 2021) <https://bit.ly/3KBFX91>; Rachel Salazar Parreñas, *Trafficked? Filipino Hostesses in Tokyo's Nightlife Industry*, 18 YALE J.L. & FEMINISM 145, 169–177 (2006); Julia O'Connell Davidson, *Will the Real Sex Slave Please Stand Up?*, 83 FEMINIST REV. 4 (2006) 24
- Julia O'Connell Davidson, *Troubling Freedom: Migration, Debt, and Modern Slavery*, 1 MIGRATION STUD. 176 (2013).
- Bandana Pattanaik, *Can Anti Trafficking Measures Stop Trafficking?*, GLOBAL ALLIANCE AGAINST TRAFFIC IN WOMEN (July 29, 2020) <https://bit.ly/3IQo3hI> 25

הקיימים אך גם במגבלותיהם אינה ייחודית לגישת העבודה או למיקוד בגורמים מבניים, וניתן לזהותה גם בכתיבה הדנה בדין הקיים – בסטנדרטים הבין-לאומיים ובחקיקה המדינתית.²⁶ הדיון האקדמי הער בנושא הסחר בבני אדם בעולם פסח כמעט כליל עד כה על הכתיבה בישראל, והכתיבה המחקרית בעברית על הסוגיה מועטה. מטרתנו בכרך זה של **משפט, חברה ותרבות** היא לשנות מצב זה. ביקשנו, בראש ובראשונה, לשפוך אור על חלק ממופעיה של תופעת הסחר בבני אדם בישראל ולנסות לאמוד את הפוטנציאל, המגבלות, היתרונות והמחירים של התגובות המוסדיות שאומצו אצלנו להתמודדות עימה בעשורים האחרונים. העניין בתופעות של סחר בבני אדם בישראל נובע ממחויבות עמוקה וארוכת שנים, שאותה אנו חולקות, להבנה ולמחקר של ההקשר הסוציו-משפטי המקומי בסוגיה זו. לצד זאת, אנו סבורות שהמקרה הישראלי הוא גם מקרה בוחן במיוחד בנוגע לשורה של שאלות רחבות וחוצות גבולות שהמאבק בסחר בבני אדם מעורר. ההתפתחויות והתמורות הנבחנות בחלק ממאמרי הכרך נסבות אומנם על ישראל, אך אינן "מקומיות" לחלוטין. במידה לא פחותה, הן מייצגות מופעים קונקרטיים של אתגרים גלובליים ועמוקים הנוגעים להמשגה, לפוליטיקה ולאסטרטגיות הפעולה סביב סחר בבני אדם.

המאמרים בכרך מגיעים מדיסציפלינות מגוונות: משפטים, סוציולוגיה, אנתרופולוגיה, מגדר, היסטוריה, פסיכיאטריה ובריאות הציבור. הקולות בכרך מגוונים לא פחות, ומגיעים מהאקדמיה, מהחברה האזרחית, מרשויות המדינה, ואף ממהגרים ומהגרות שכתבו לכרך מסות בגוף ראשון על חוויות של הגירה ועבודה בישראל. תקוותנו היא כי הכתיבה הבינתחומית, לצד עושר הפרספקטיבות בכרך, יסייעו להעמקת ההבנה של תופעת הסחר בבני אדם בישראל – ומחוצה לה.

הכרך נפתח במאמרים מבואיים שפורסים תמונה רחבה של השאלות התאורטיות, שאלות המדיניות והשאלות המשפטיות שבבסיס המאבק הבינלאומי בסחר בבני אדם. מאמרים אלה מנכיחים גישות מנוגדות ומתחים בנוגע להמשגה התאורטית והמשפטית – והמדיניות הנגזרת ממנה – כלפי הסחר בבני אדם. המתחים והקונפליקטים שהמאבק בסחר בבני אדם מעורר, והביטוי שמתחיים אלו לובשים במשפט ובמדיניות, הן תמה חוזרת במאמרי הכרך. ראשית, הכרך מתמקד במתח שבין המענים שהמדינה מציעה לנפגעי סחר בבני אדם לבין מדיניות ההגירה בישראל; שנית, במתח שבין מדיניות ההגירה לבין דיני העבודה ותנאי העבודה בענפים שמהגרי עבודה זמניים מועסקים בהם בישראל. חלק זה כולל אסופה ייחודית שנכתבה ונאצרה במיוחד לכבוד כרך זה של כתיבה של מהגרי עבודה בגוף ראשון על חוויית ההגירה והעבודה בישראל; שלישית, דיון היסטורי בשורשי תופעת הסחר בבני אדם והמאבק בה תוך התמקדות בהשתקפות המתח שבמעריך הכוחות הבינלאומי בתקופה הרלוונטית; רביעית, עיסוק ביקורתי במופעים שונים של המאבק בסחר בבני אדם למטרות זנות; ולבסוף, מבט מעמיק על סוגיות הנוגעות למצבם הנפשי של קורבנות סחר בבני אדם.

26 רחל גרשוני "הרהורים במלאות 15 שנים לחקיקת חוק איסור סחר בבני אדם" **משפט, חברה ותרבות** ו: סחר בבני אדם 45 (הילה שמיר, חני בן ישראל ומעין נייזנה עורכות 2023).

מבוא ותשתית

על מנת להניח בפני קוראות וקוראי הכרך תשתית לדיון ולמקמו בשיח אקדמי וביקורת רחב יותר, בחרנו לפתוח את הכרך בתרגום מאמרה הקלאסי של הסוציולוגית ג'וליה אוקונל דייווידסון, שראה אור לפני עשור, "צרות של חירות: הגירה, חוב ועבדות מודרנית". אוקונל דייווידסון – אחת מהכותבות הביקורתיות החשובות בתחום – מבקשת לאתגר את הדיכטומיות הליברליות הקלאסיות שעומדות בבסיס ההגדרה המשפטית לסחר בבני אדם: "לא חוקי" מול "חוקי"; "בכפייה" מול "מרצון"; "חירות" מול "עבדות", ומעודדת אותנו "לגשת הן לקטגוריה המצומצמת יותר של 'סחר בבני אדם' והן לקטגוריה הרחבה של 'הגירה כפויה' במשנה זהירות". הזהירות מחשיבה על "סחר בבני אדם" כקטגוריה המוכחנת באופן בינארי מהגירה וולונטרית או "חוקית" מתחייבת, טוענת אוקונל דייווידסון, משום שמדיניות ההגירה של מדינות הצפון הגלובלי ומציאות חייהם של מהגרים רבים – לרבות מהגרות ומהגרי עבודה מתועדים במסגרת הגירת עבודה "חוקית" – כוללת מרכיבים של שלילת חירות, לרבות חוב, כבילה למעסיקים והחרגות ממשפט העבודה וזכויות חברתיות בסיסיות. המאמר מדגים כיצד בשל קיומם של כיסים לא-ליברליים אלה, ההנחות הדיכטומיות שבבסיס הקטגוריה המשפטית של סחר בבני אדם קורסות במפגש עם מציאות חייהן של אוכלוסיות פגיעות. יתרה מכך, ההתמקדות במופעי קצה של סחר בבני אדם נוטה להסוות את הכיסים הבלתי ליברליים שקיימים במדינות שרואות עצמן כליברליות, ולנרמל "פרקטיות מדינתיות של ליברלים היו רואים בהן עריצות אילו היו מיושמות על אזרחים". למאמר זה רלוונטיות רבה למציאות הישראלית, שבה רובם המוחלט של מי שזוהו כנפגעי סחר בבני אדם בשנים האחרונות והועברו למקלטים לנפגעי סחר הם מהגרי ומהגרות עבודה שהגיעו לישראל כדין במסגרת תוכניות של הגירת עבודה זמנית, ומצאו את עצמם פגיעים לסחר בבני אדם בשל היבטים מבניים שמקורם במדיניות ממשלתית כלפי מהגרי עבודה.

המאמר המבואי השני הפותח את הכרך מבוסס על הרצאתה של רחל גרשוני, שניתנה בכנס "15 שנים לחוק איסור סחר בבני אדם" שנערך בפקולטה למשפטים באוניברסיטת תל אביב לקראת יציאתו לאור של כרך זה.²⁷ גרשוני, מומחית בינלאומית למאבק בסחר בבני אדם, ששימשה כמתאמת המאבק בסחר בבני אדם בישראל בין השנים 2006-2015, מציעה מבט אוהד ואופטימי יותר על המאבק העכשווי בסחר בבני אדם, ובפרט על האמצעים שננקטו במסגרת המאבק בסחר בבני אדם בישראל מאז תיקוני החקיקה מ-2006, וכן על הסטנדרטים הבינלאומיים הרבים שנקבעו בתחום, שאותם היא סוקרת. בראייתה של גרשוני, התזה הבסיסית שהונחה ביסוד פרוטוקול הסחר לפני יותר משני עשורים שלפיה יש להיאבק בסחר בבני אדם באמצעות "כלים שלובים של מניעה, אכיפה, הגנה על נפגעי עבירה ושיתוף פעולה בין גורמים רלוונטיים שונים" עמדה במבחן הזמן, ולמשפט הפלילי, חרף השימוש המועט שנעשה בו בפועל, נועד תפקיד חשוב במאבק בתופעה. לצד זאת, התמונה הרחבה של המאבק בסחר בבני אדם בישראל עודה חסרה, בראייתה, מבחינות רבות. גרשוני מציינת באופן מיוחד את אכזבתה ממיעוט ההעמדות לדין בעבירות של עבדות ועבודת כפייה,

27 כנס "15 שנים לחוק איסור סחר בבני אדם", אוניברסיטת תל אביב 2022.7.3-6. בקטעי וידאו מתוך הכנס ניתן לצפות באתר פרויקט המחקר TraffLab: <https://bit.ly/3m37kP9>.

מהיעדר הטיפול בסחר בבני אדם למטרות כנטילת איברים ופונדקאות ומטיפולה של המדינה בשורדות ושורדי מחנות העינויים בסיני, שלפחות חלק מהם היו נפגעי סחר בבני אדם. המאמר המבואי השלישי, שנכתב בידי מעין נייזנה, מהדהד חלק מהתמות העולות ממאמרה של אוקונל דייוידסון באמצעות ניתוח דוקטרינרי של ההגדרות המשפטיות שניתנו לסחר בבני אדם ולעבדות בדין הישראלי, בדין הבינלאומי ובמשפט המשווה. דגש עיקרי בניתוח מושם על ההבנה העולה מהגדרות אלו בנוגע ליסוד ההסכמה בעבירות של סחר בבני אדם ועבדות. גישת המשפט הישראלי, המשותפת לדין הבינלאומי ולחקיקה הפלילית במדינות אחרות, מאבחנת נייזנה, היא כי אי הסכמה אינה יסוד מיסודות עבירת הסחר או העבדות, ונייזנה מזהה את ההצדקות המשפטיות העיקריות שנוסחו בתמיכה לתפיסה זו. יחד עם זאת, נייזנה מצביעה על אמביוולנטיות והיעדר עקביות בתפיסת הרלוונטיות של הסכמה בכל הנוגע לנסיבות שבהן קיימת כפייה מבנית, כגון בנוגע לעובדים לא-ישראליים החשופים לסכנות של כליאה, גירוש וסנקציות במדינת המוצא אם לא יצייתו למעסיקיהם. ניתוחה מעלה, בין היתר, את הצורך בבירור משמעותי יותר בין הליכים מנהליים וחוקתיים (המשמשים לתכליות כגון זיהוי והגנה על נפגעי העבירה) לבין הליכים פליליים (המשמשים להעמדה לדין של מבצעי העבירה) בכל הנוגע להגדרה המשמשת בהם לסחר ועבדות.

מערך מדינתי

לאחר מאמרי המבוא, שני מאמרי הכרך הבאים מאירים את המתחים בבסיס מערך הטיפול המדינתי בנפגעי סחר בבני אדם. מאמרה של יעל אגמון נכט מתמקד במנגנונים מדינתיים שתפקידם לזהות קורבנות סחר, נושא שזכה עד כה להתייחסות מועטה בספרות בעולם ובישראל. בהתבסס על מחקר השוואתי הכולל את בריטניה, צרפת, הולנד וישראל, אגמון נכט מאבחנת כי מנגנוני זיהוי מדינתיים של נפגעי סחר משרתים תכליות שונות, לפרקים סותרות, בהן שמירה על מדיניות הגירה, אכיפה פלילית נגד סוחרים, והגנה על הקורבנות. בישראל, מציעה אגמון נכט, תכלית מרכזית של מערך הזיהוי היא לאותת לגורמים במדינה ומחוץ לה שהממשלה נוקטת מאמצים להיאבק בסחר בבני אדם, בלא להשקיע משאבים ניכרים בזיהוי קורבנות ובאמצעים לשיקומם.

מאמרה של סיגל רוזן עוסק גם הוא בזיהוי קורבנות סחר, ומתמקד במתח שבין המחויבות המדינתית לגירוש מהגרים לא מתועדים לבין המחויבות המדינתית למאבק אפקטיבי בסחר בבני אדם. למחויבויות סותרות אלו, מאבחנת רוזן, ביטויים מוסדיים, שעיקרם הוא מתח ותחרות בין גורמים מדינתיים הנמנים עם מערך הגירוש לבין המערך המוסדי לזיהוי נפגעי סחר וסיוע להם, מערך הכולל יחידות ייעודיות במשרד המשפטים ומקלטם לנפגעי סחר. רוזן מצביעה על מאמצייהן של יחידות ייעודיות אלו לסייע לנפגעים – לעיתים קרובות, מול התנגדות של גורמים אחרים במדינה המקדמים מדיניות הגירה מגבילה הכוללת מעצר וגירוש של נפגעי סחר.

משטר הגירת עבודה זמנית

מאמרה של **חני בן ישראל** בוחן את המתח שבין דיני העבודה לדיני ההגירה באסדרה של תוכניות הגירת עבודה זמנית; תוכניות הנקשרות לעיתים קרובות, ובעטיין של נסיבות מגוונות, עם מופעים של ניצול חריף של מהגרות ומהגרי העבודה המועסקים במסגרתן. בן ישראל מציעה כי התחוללה טרנספורמציה משמעותית במשפט העבודה בישראל ובתפיסת תפקידו בהקשר של הגירת עבודה זמנית, ורואה בטרנספורמציה זו ביטוי של תהליכי הפנמתם של ההגיונות המארגנים ומערכת ההנחות של דיני ההגירה לתוך דיני העבודה. תהליכי הפנמה אלו מודגמים במאמר באמצעות חקר מקרה מעמיק של ענף הסייעוד הביתי – הענף הגדול ביותר להעסקה של מהגרות ומהגרי עבודה בישראל – המקיף שני עשורים של תמורות באסדרה משפטית.

מאמרים נוספים בכרך מוקדשים לדיון בהגירת עבודה זמנית ובאסדרתה בענפים הנחשבים מועדים במיוחד לניצול. **אבינעם כהן ויהל קורלנדר** בוחנים במאמרם את השלכותיו של ההסכם הביטורלי התקדימי שנחתם עם תאילנד בענף החקלאות לפני למעלה מעשור. ההסכם הוביל אומנם להצלחות לא מבוטלות במאבק בדמי התיווך המופרזים ששילמו מהגרי עבודה מתאילנד בתמורה להסדרת עבודתם בישראל עד ליישומו, אולם לא הוביל לשיפור תנאי העבודה של מהגרי העבודה בענף. כהן וקורלנדר מבקשים להתבונן בפער זה ותוהים מהם הגורמים לו. עם ההסברים המוצעים על ידם נמנית האבחנה שהמאבק בסחר בכני אדם בשלב הגיוס וההגירה דווקא מתיישב מבחינות חשובות עם היגיון כלכלי נאו-ליברלי בשלב ההעסקה, וכן העובדה שעבודתם הזולה של מהגרי עבודה נתפסה ומוסגרה למן ראשית הדרך כתמיכה מדינתית עקיפה וקבועה בהוזלת עלויות הייצור של חקלאים ישראלים, כזו המהווה "חלק בלתי נפרד מן הכלכלה הפוליטית של אסדרת ענף החקלאות כולו".

את המבט על הגירת עבודה זמנית בכרך חותמת אסופה ייחודית של כתיבה בגוף ראשון של מהגרי ומהגרות עבודה על חוויית ההגירה שלהם לישראל. שאפנו להביא במסגרת הכרך גם את קולם הישיר של מהגרים ומהגרות על חוויית של עבודה והגירה, ולשם כך הזמנו מהגרים ומהגרות להשתתף בסדנת כתיבה, בתמורה למלגה צנועה. את מטרתה של סדנת הכתיבה הגדרנו ב"קול קורא" שפרסמנו באביב 2021 כעידוד כתיבה בידי מהגרות ומהגרי עבודה על חוויית של הגירה ועבודה בישראל מנקודת מבט אישית. ציינו כי היא מיועדת למי שמעוניינים להתנסות בכתיבה על חווייתיהם בישראל בהיבטי הגירה ועבודה, וכי אין צורך בניסיון קודם בכתיבה. ציינו עוד כי נדרשת נכונות לפרסום תוצרי הסדנה (לאחר תרגום לעברית) בכרך, אך שהפרסום אינו חייב לכלול את שם המחבר או המחברת, והם יוכלו להישאר בעילום שם. לא הגבלנו את ההשתתפות בסדנה למהגרות ומהגרי עבודה שחוו ניצול חמור בהכרח.

הסדנה כללה מספר מפגשים, והתבססה על תרגילי כתיבה קצרים, קבלת משוברים עליהם ממנחת הסדנה ומיתר המשתתפים, ולאחר מכן כתיבת טקסט סופי לכרך. את סדנת הכתיבה, שנערכה בקיץ 2021, הנחתה ברגישות, ביצירתיות ובכישרון **אסיה לדז'ינסקיה**. לדז'ינסקיה אף כתבה מבוא קצר לאסופת הטקסטים המאיר את חוויית ההנחיה של סדנת הכתיבה למהגרות ולמהגרי עבודה מנקודת מבטה.

הטקסטים שנכתבו במהלך סדנת הכתיבה נערכו להתאמה לפרסום בכרך מתוך דיאלוג עם הכותבים והכותבות, שכולם בחרו להביא את הטקסטים שכתבו לכרך בשמם וללא אנונימיות. הטקסטים נכתבו בשפת האם של הכותבים או באנגלית, ותורגמו לעברית. קריאה בהם פותחת צוהר ייחודי להקשר החברתי, הכלכלי והפוליטי שכתוכו הם פועלים ומנווטים, ומאפשרת מבט אישי על האופנים שבהם תנאי העבודה וההגירה בישראל מייצרים פגיעות לניצול חריף – שלעיתים מנוצלת ולעיתים לא, אך לעולם מצויה ברקע הדברים בהקשרי הגירה מגוונים. חלק מהטקסטים מציעים גם פרשנות פוליטית רחבה יותר של נסיבות וחוויות ההגירה והעבודה של המחברים. מלבד המבוא של לדז'ינסקה, שמהווה רפלקציה על תהליך העבודה בסדנת הכתיבה, נכללים באסופה שלושה טקסטים.

ליילה צריקידזה, שאחד מצירייה מופיע כשער לחלק זה, היא מהגרת עבודה מגרוזיה שמועסקת בישראל מזה שנים מספר בענף הסיעוד. בכתיבה דקת אבחנה, צריקידזה מתארת את ההגירה שלה כחלק מההתפתחויות הכלכליות והפוליטיות בגרוזיה. ניתוחה הפוליטי של צריקידזה את המצב בגרוזיה נשזר בתיאורים אישיים של הקשיים, הצער והגעגוע האינסופי למשפחתה ולביתה הנובעים מהגירת עבודה מתארכת. צריקידזה כותבת גם על שגרת עבודתה כמטפלת סיעודית בישראל, ומתארת ברגישות ובחמלה את יחסיה עם המטופלות שאיתן עבדה.

עמנואל סמפסון ניה הגיע לישראל מניגריה במסגרת תוכנית לתואר שני במדעי הצמח המשותפת למרכז הבינתחומי למשתלמים בערבה ולחוג למדעי הצמח באוניברסיטת תל אביב. בטקסט נוקב, פוליטי וחד סמפסון ניה משרטט את התהליך שאפשר את הבאתו לישראל במסגרת שהוגדרה באופן פורמלי כלימודים, אך התבססה בפועל על ניצולו כמהגר עבודה בחקלאות. סמפסון ניה מתאר את התנגדותו לניצול, את התביעה שבחר להגיש נגד התוכנית בבית הדין לעבודה ואת תפיסתו על אודות כוחו ומגבלותיו של ההליך המשפטי. הטקסט האחרון הוא של **שרימה קריימר**, אזרחית סרי לנקה שהיגרה לישראל לעבודה בענף הסיעוד לאחר שנים של עבודה בטיפול ובמשק בית במדינות שונות. מילותיה הישירות והחשופות של שרימה מספקות הצצה להגירה המגוונת של מהגרות עבודה בענף הסיעוד למדינות שונות, את מחיריה – לצד האפשרויות שהיא פותחת – וחשיפה לחוויית הגירה מורכבת וחיוכית.

היסטוריה

שניים ממאמרי הכרך מציעים נקודת מבט היסטורית חשובה על תופעת הסחר בבני אדם בהקשרים ובתקופות שונות.

מאמרו של **יובל רוטמן** מציע נקודת מבט כלכלית על עבדות וסחר בעבדים בימי הביניים. ימי הביניים, טוען רוטמן, הם תקופה חשובה במיוחד לדיון בתפקיד ההיסטורי שמילאה עבדות במערך הכלכלי העולמי, בין היתר משום שהרוב הגדול של השפחות והעבדים בימי הביניים היו מהגרים בעל כורחם, והגירתם הכפויה שימשה אמצעי קישור קרדינלי בין הכלכלות של ימי הביניים. העבדות בימי הביניים, מראה רוטמן, היוותה מנוע של צמיחה עבור כלכלות פחות מפותחות, ואמצעי עבור שליטים באזורים פריפריאליים להתחבר לכלכלות העשירות, ובכך להשתתף במפה הכלכלית הבינלאומית. לדינמיקות

אלו, טוען רוטמן, ביטויים עכשוויים, לרבות בדמות הישענותן של מדינות "מתפתחות" על הגירת עבודה כאמצעי של השתתפות בכלכלה הגלובלית. מאמרה של ליאת קוזמא עוסק בתקופה קרובה יותר לימינו-אנו, ובהתפתחותה בראשית המאה העשרים של מסגרת משפטית גלובלית למאבק בסחר, וספציפית, למאבק בסחר בנשים למטרת זנות. המאמר מתמקד בוועדת חבר הלאומים נגד סחר בנשים, ובהשפעתה של ההיסטוריה הקולוניאלית של חבר הלאומים על תחומי עיסוקה של הוועדה, פעילותה והמלצותיה. מחקר בארכיון חבר הלאומים מאפשר לקוזמא לבחון את הרקע להקמת הוועדה, המתודולוגיה שבבסיס ממצאיה, והעמדות שהתבטאו בה. כך, קוזמא עומדת על השפעתה של מדיניות קולוניאלית על זנות בקולוניות, שנעלמה מדו"חות הוועדה. בדומה, הוועדה התעלמה במידה רבה בדיוניה ובמחקריה מזנות של נשים מקומיות ומהגרות לא-לבנות, והמשתתפים בהם ייצגו את המעצמות הקולוניאליות ולא את החברות הנכבשות.

זנות

לצד קוזמא, שני מאמרים נוספים בכרך דנים באופן ביקורתי, מזוויות שונות, במאבק בסחר בבני אדם לזנות – כאמור, אחד ההקשרים המזוהים ביותר עם סחר בבני אדם, ואחד הטעונים שבהם. מאמרה של יעלה להברז עוסק במאבק בסחר בבני אדם לזנות בישראל, ומתמקד בשחקנים, בנסיבות ובתהליכים שהובילו לאימוצו, בסוף שנת 2018, של חוק איסור צריכת זנות בישראל, שמכוחו הופללה צריכה של זנות בידי לקוחות. להברז בוחנת לעומק את ההקשר השיחני והמוסדי המקומי שבמסגרתו אומצה גישה ממגרת כלפי זנות (גישה נאו-אבולוציוניסטית), ומסקנתה היא כי לתשתית הרעיונית שעוצבה בנושא סחר בבני אדם בידי מדינות הצפון הגלובלי נודעה השפעה עמוקה בישראל, וכי את חוק איסור צריכת זנות יש להבין כ"הטבעה טרנס מקומית" של פרדיגמה טרנסלאומית דומיננטית כלפי זנות, המתבצעת בעזרתן של קואליציות "תרגום" מקומיות. בתהליך זה, קולץ של חלק מעובדות המין (אלו השוללות את ההפללה) נדחק למקום שולי בדיון הציבורי והפרלמנטרי.

מאמרו של נעמי לבנקרון וטל רביב עוסק בתפיסה הציבורית והמשפטית הרווחת שלפיה סוחרים וסרסורים הם מחוללים עיקריים של תופעת הסחר בבני אדם לזנות, תפיסה שהובילה למיקוד מאמצי המיגור, לאורך תקופות ארוכות, בכלי הפלילי ובהפעלתו כלפי סוחרים וסרסורים. ההתמקדות בסוחרים ובסרסורים, טוענות המחברות, מסווה את חוסר ההתמודדות של המדינה עם בעיות עמוקות של רווחה, עוני והגירה, המהווים מנועים משמעותיים יותר של סחר בבני אדם. יתרה מכך, לטענתן, במבחן התוצאה ההתמקדות בכלי הפלילי ובענישת סוחרים וסרסורים כשלה. המחברות מוסיפות ומאירות את הצורך במחקר על אודות סרסורים וסוחרים.

נזק נפשי וטיפול

המאמר האחרון בכרך, מאת עידו לוריא, שלומית בן שמואל ויעל ברנע, מציע מבט ייחודי על שורה של סוגיות הנוגעות למצבם הנפשי של נפגעי סחר בבני אדם; סוגיה רבת חשיבות שהכתיבה עליה, וראי בישראל, מעטה. המאמר, שמחבריו מגיעים ממקצועות הטיפול,

בוחר את האופן שבו מצבם הנפשי של קורבנות סחר בבני אדם מושפע משילוב הפגיעות הנובעות מהסחר עצמו לבין מדיניות משפטית ובירוקרטיה התורמות במידה לא מבוטלת להתערערות נפשית. המאמר משלב בין ניתוח ברמת המקרו של ההשלכות הנפשיות של הגירה בכלל והגירה בנסיבות של פליטות, סחר ועינויים בפרט, ובין מידע המבוסס על הידע והניסיון שצמחו מעבודתם של המחברים במסגרת מרפאת "גשר", שפעלה בשנים 2014-2018 כיוזמה משותפת של משרד הבריאות ונציבות האו"ם לפליטים, והציעה טיפול נפשי פסיכו-סוציאלי למהגרים חסרי מעמד בישראל. באמצעות תיאורי מקרה המבוססים על נסיבותיהם של מטופלים במרפאה, המחברים מדגימים את ההשלכות שיש לסחר בבני אדם, לצד מדיניות ההגירה והמקלט של ישראל, על בריאותם הנפשית של נפגעי סחר. כמכלול, המאמרים והטקסטים המתפרסמים בכרך זה מגבשים מבט רב-פנים על תופעת הסחר בבני אדם בישראל, ומציעים התבוננות מעמיקה, ופעמים רבות ביקורתית, בהתפתחויות בתחום זה. אנו מקווים שכרך זה יסייע בהרחבת הדיון האקדמי ויעשיר את דיוני המדיניות בנוגע לסחר בבני אדם בישראל, הן כחלק מתופעה בינלאומית רחבה, הן כתופעה עם מופעים היסטוריים מורכבים וחשובים להבנתה כיום, הן כהתפתחות פנימית בתוך המשפט הישראלי, והן כאתגר חברתי, משפטי, כלכלי, ונפשי משמעותי.